

Landmakerskabinet

Concept - Toepassing - Instrumenten

Isis Boot
Anne van Strien

“Hoe komen we van de huidige situatie naar een betere toekomst? Waar schuilt het veranderingspotentieel?”

(...) creativiteit, die macht van de verbeelding, moeten we nu zien te mobiliseren om alternatieven voor de onduurzame stad te vinden.”

Maarten Hajer

in: *De macht van de verbeelding*,
2017

“De meerwaarde van verbeelding voor mij is het dichterbij brengen van abstracties, het voelbaar maken. Dat je het snapt en in handen kunt nemen, dat je het kunt verdraaien, je eigen maken.”

Michiel van Iersel

in: *Places of Hope - Het Noorden
verkent de toekomst*, z.d.

Curatoren Places of Hope

Tentoonstelling Places of Hope, De Kanselarij, Turfmarkt 11, Leeuwarden
Culturele Hoofdstad 2018

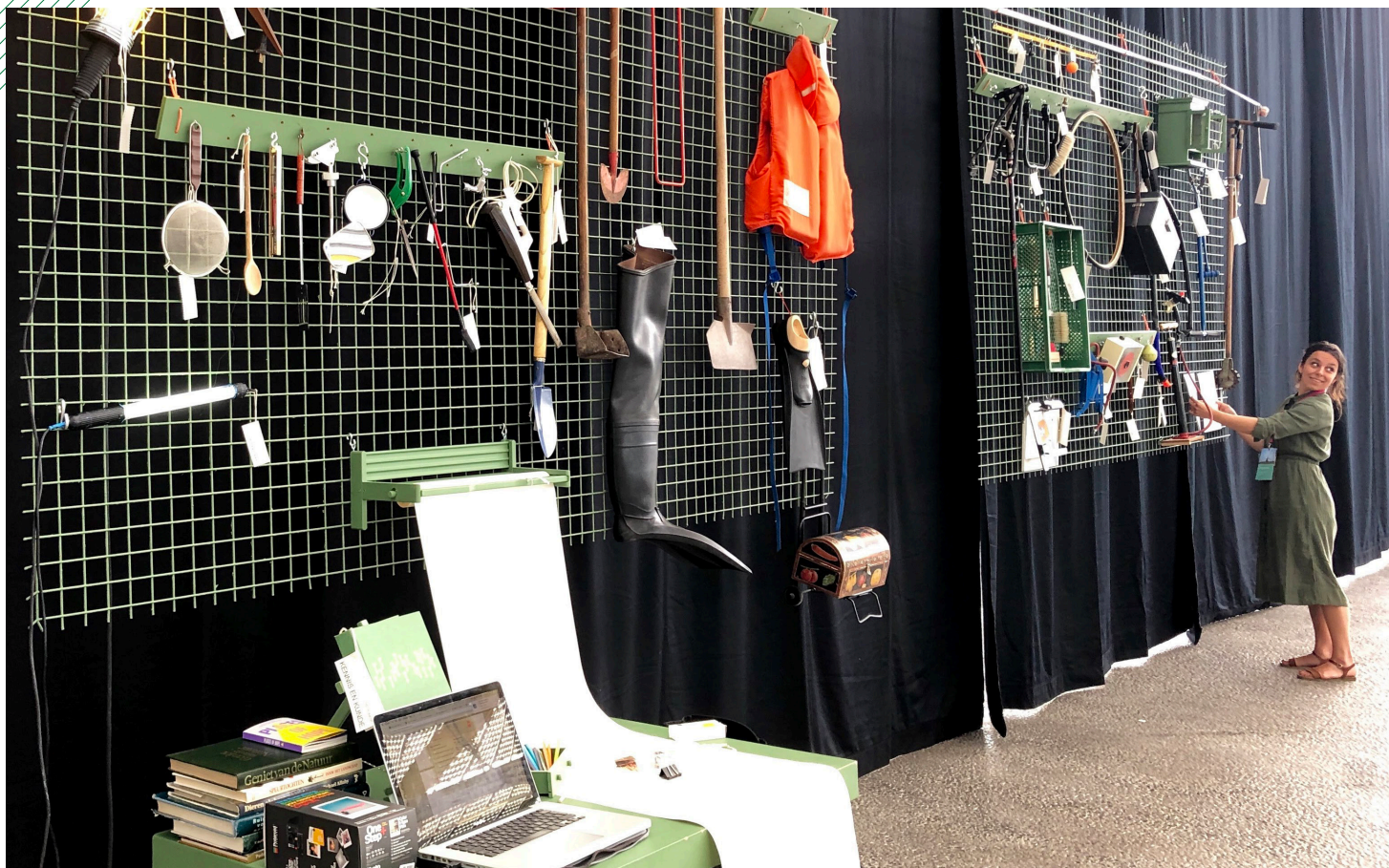

Foto credits: Hanna Lára Palsdóttir, 2019

Inhoudsopgave:

1 Concept

<i>Introductie</i>	TOOLS VOOR NIEUWE TIJDEN	11
<i>Context en achtergrond</i>	HOOP VOOR HET LAND VAN MORGEN	17
<i>Doelstelling en relevantie</i>	LANDMAKEN MET HET LANDMAKERSKABINET	35

2 Toepassing

<i>Richtlijnen en invalshoeken</i>	EXPERIMENTEREN MAG!	45
<i>Start- en aanknopingspunten</i>	HANDEN UIT DE MOUWEN	51
<i>Suggesties voor werkvormen</i>	GEHELE WAND	54
	UITGELICHTE INSTRUMENTEN	59

3 Instrumenten

<i>Register</i>	OVERZICHT	76
<i>Instrumentenbank</i>	INDIVIDUELE GEREEDSCHAPPEN	79
	SETS	109
<i>Noten</i>		121
<i>Colofon</i>		125

Hoofdstuk 1:

CONCEPT

Introductie:

TOOLS VOOR NIEUWE TIJDEN

In het Nederland van morgen, worden manieren van bouwen aan onze omgeving continu ontwikkeld en geïnnoveerd. Zo geven we ons land, ons landschap en onze leefomgeving vorm en betekenis: Landmaken. Dit Landmaken gaat niet alleen over het veranderen van plekken maar ook van manieren van samenleven. Iets dat vraagt om stevige visies, grondige discussies, creatieve ideeën, kritische ontwerpen en verfrissende aanpakken. Met de woorden van Maarten Hajer: "Je hebt een nieuw verhaal nodig, waarbij iedereen in de samenleving weer perspectief krijgt. Voor zijn bedrijf, voor zijn huishouden, voor zijn benzinstation. Voor die verbeeldingskracht ben je bij de huidige wetenschap aan het verkeerde adres, die doet daar niet aan." ¹ Daarom doken ontwerpers Isis Boot en Anne van Strien, geïnspireerd door eigen ervaringen en gesprekken met andere Landmakers, hun werkplaats in om te sleutelen aan 'tools' voor een nieuwe tijd. Want bij nieuwe werkwijzen horen nieuwe instrumenten of

Introductie:

krijgen vertrouwde gereedschappen nieuwe toepassingen.

Het resultaat is het Landmakerskabinet: een gereedschapswand met Landmakersgereedschappen die helpen bij het vinden van creatieve oplossingen of het vertellen van een belangrijk verhaal. De gereedschappen zijn metaforen, gebaseerd op verhalen en geleerde lessen van Landmakers uit de Proeftuin Nederland van Morgen. Door een knipoog te maken naar herkenbare alledaagse hulpmiddelen, helpen de Landmakersgereedschappen abstracte begrippen tastbaar te maken en geven ze taal aan onbewuste handelingen, uitdagingen of doelen. Zodat wederzijds begrip de grenzen van het jargon uit verschillende disciplines en leefwerelden kan overbruggen, voor een vruchtbare en constructieve dialoog.

Het Landmakerskabinet werd zo een bonte verzameling van instrumenten die je nodig kunt hebben bij eigentijdse, urgente uitdagingen. Dit keer geen gereedschappen om het fysieke

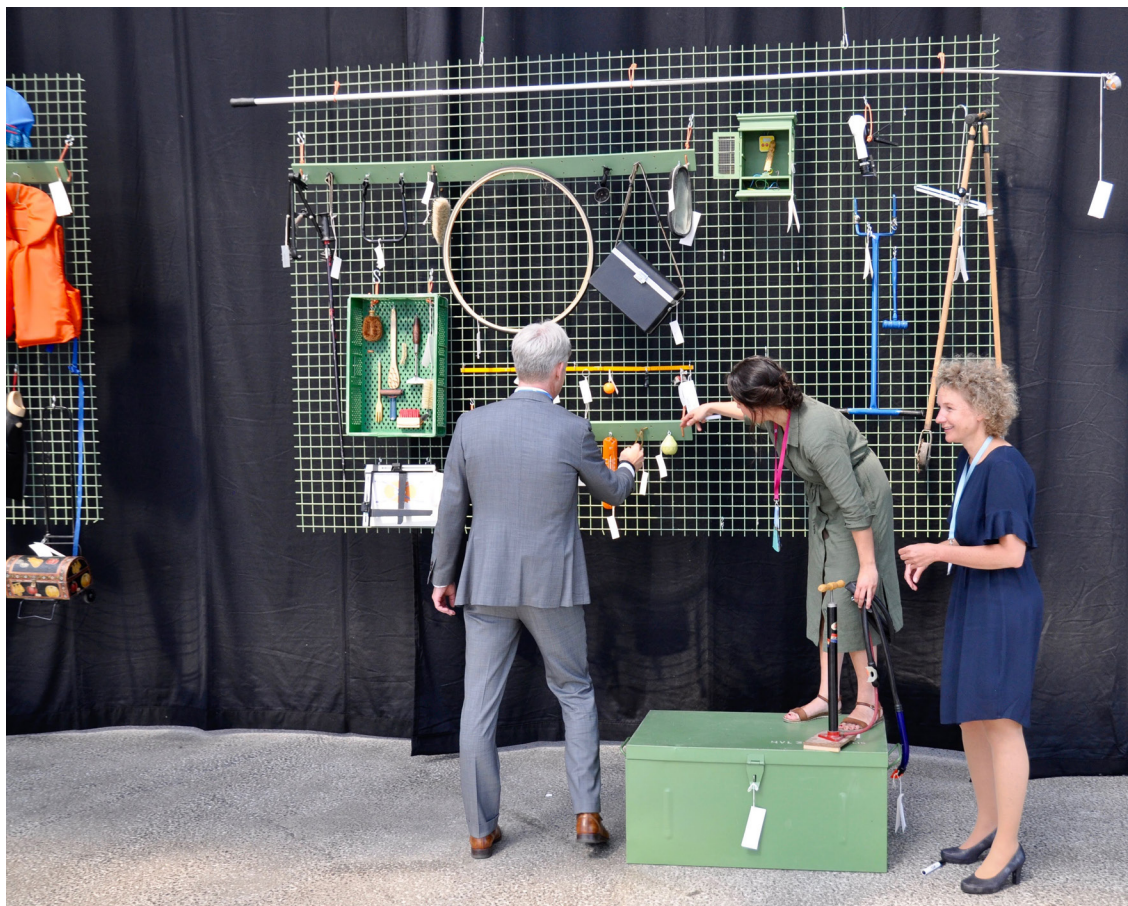
land zélf te verbouwen of bebouwen, maar voor het stimuleren van de verbeelding. De gereedschappen aan de wand van het kabinet kunnen op verschillende manieren gebruikt worden in workshops, ceremonies of debatten als gespreksstarter, onderzoeksinstrument of reflectietool. Om te verkennen hoe je dat kunt doen, geven wij daar in dit boekje enkele handvatten voor.

Met welk Landmakersgereedschap ga jij aan de slag?

Afbeelding 2:
Met welk Landmakers-
gereedschap ga jij aan de slag?

Emiel Reiding, in functie
als Directeur Nationale
Omgevingsvisie, bij het
Landmakerskabinet tijdens de
NOVI lancering; juni 2019

Foto credits:
Hanna Lára Palsdóttir, 2019

“...wij wilden de verbeelding aan de macht brengen, ons een weg dromen uit het bureaucratische, technocratische tekentafeldenken. Want juist dat heeft ons problemen gebracht...”

Team Places of Hope
in: *Places of Hope - Het Noorden*
verkent de toekomst, z.d.

Context en achtergrond:

HOOP VOOR HET LAND VAN MORGEN

In 2018 trad het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties buiten haar gangbare kaders: ze organiseerde een tentoonstelling en manifestatie ineen. Niet in Den Haag of Amsterdam, maar in het hoge Noorden van het land. Leeuwarden was op dat moment Culturele Hoofdstad van het jaar en in de aanloop van de ontwikkeling van de nieuwe Nationale Omgevingsvisie wilde het ministerie bruggen bouwen tussen ‘systeemwereld’ en ‘praktijkwereld’ om duurzamere, sociale en veerkrachtige toekomstbeelden dichterbij te halen. De tentoonstelling kreeg de titel ‘Places of Hope’ - en een parallel programma dat ‘University of Hope’ werd genoemd. Niet een expositie om met de handen op de rug en in stilte te bekijken dus.

Zoals het niet een voor de hand liggende stap is voor een ministerie om een tentoonstelling te maken op weg naar nieuw beleid, zo was ‘Places of Hope’ dan ook geen gangbare tentoonstelling,

maar eerder een werkplaats.

Hier zijn de openbare bijeenkomsten georganiseerd met Landmakers, beleidsmakers, wetenschappers en bestuurders. Hier zijn schoolkinderen aan de slag gegaan met maquettes (...) Hier hebben stedenbouwers en woningcorporaties nagedacht over de kansen die onbenut blijven (...) Hier discussieerden boeren en politici over de toekomst (...) en schreven bezorgde burgers boodschappen aan het nageslacht. ²

De tentoonstelling gaf op deze manier niet alleen een podium aan vooruitstrevende toekomstbeelden en kritische - maar hoopvolle - reflecties op de manieren waarop Nederland in de afgelopen decennia met haar landschap is omgegaan en haar leefomgeving heeft vormgegeven. Meer nog werd 'Places of Hope' een ontmoetingsplek en vrije denkruimte, waarin alle makers en bewoners van het land met elkaar in gesprek konden gaan om ervaringen, visies en ideeën uit te wisselen, te leren van elkaar en toekomstbeelden te creëren met elkaar. Hierdoor werd het niet alleen "een onmisbare schakel tussen praktijk en beleid" voor het opstellen van

de Nationale Omgevingsvisie, zoals minister van Binnenlandse Zaken Kaja Ollongren bepleitte; bovenal was de tentoonstelling "een uitnodiging om op een nieuwe manier met elkaar aan de toekomst te werken. De toekomst, dat zijn wij immers zelf." ³

Als inspiratiebron voor de tentoonstelling werd onder meer geput uit de ervaringen van tientallen Landmakers uit de Proeftuin Nederland van Morgen, een experimenteel netwerk van pioniers verzameld uit allerlei disciplines en beroepen. Een bont gezelschap van creatievelingen, beleidsmakers en initiatiefnemers -'van boer tot burgemeester'- die werken aan het Nederland van Morgen. Om elkaar beter te leren kennen, te begrijpen en om lessen te trekken voor de nieuwe Nationale Omgevingsvisie, zochten de leden van het netwerk elkaar gedurende enkele jaren met regelmaat op. Want het gesprek over nieuwe toekomstbeelden "moet niet alleen in beleidskamers gevoerd worden, maar overal in het land (...) vrij om te fantaseren over een betere toekomst (...) Door ideeën en strategieën te blijven delen, vinden die gedachten vervolgens

Context en achtergrond:

hun weg naar boardrooms en vergadertafels waar beslissingen worden genomen en ontstaat een kettingreactie van verandering.”⁴ Zo zwierf de Proeftuin door Nederland langs de praktijken van een aantal Landmakers. Via Parkstad Limburg, bedrijfsbezoek in Lochem, een boottocht naar de Marker Wadden en de bovenste verdieping van het stadskantoor in Utrecht, eindigde de reis in de Kanselarij in Leeuwarden, met Places of Hope als kroon op het werk. De ultieme ‘werkplaats van de toekomst’ gedurende een jaar lang open voor het grote publiek.

Het Landmakerskabinet werd ontworpen en ontwikkeld als onderdeel van deze tentoonstelling. Geplaatst naast het forum waar het programma van de ‘University of Hope’ plaatsvond, fungeerde dit kabinet als een gereedschapswand met instrumenten die ingezet konden worden om de discussie te starten, aan te zwengelen of tastbaarder te maken. De instrumenten, ofwel Landmakersgereedschappen, illustreren handelingswijzen van doorzetters en pioniers

die het verschil maken en maakten. Ze zijn geïnspireerd op de praktijken van de Landmakers uit de Proeftuin Nederland van Morgen. Echte ervaringen die als voorbeeld kunnen dienen, maar die daarvoor wel verteld moeten worden. Want “inspirerende voorbeelden zijn belangrijk”, zegt Hajer. “En je moet er niet alleen over lezen, je moet ook de beelden zien. Je moet het zien, voelen, ruiken.”⁵

Vanaf de start van 2020 - een uitzonderlijk jaar dat bij uitstek vraagt om reflectie en het openen van nieuwe denkruimte - is het Landmakerskabinet neergestreken bij het Ministerie van Binnenlandse Zaken op de Turfmarkt in Den Haag. Na een jaar lang dienst te hebben gedaan in de expositieruimte in de Kanselarij aan de Turfmarkt in Leeuwarden verliet het kabinet het experimentele, creatieve domein - of ‘soft space’ - van de tentoonstellingsomgeving. Via een korte tussenstop bij de presentatie opstelling tijdens de NOVI-lancering in 2019, landt het kabinet nu écht in de praktijk van beleidsmakers om gebruikt te gaan worden in de workshopruimte van het ministerie.

Foto credits: onbekend, 2018

Foto credits: Hanna Lára Palsdóttir, 2019

Foto credits: Hanna Lára Palsdóttir, 2019

Afbeelding 7:
Het Landmakerskabinet
klaar voor gebruik in de
workshopruimte van het
ministerie van Binnenlandse
Zaken en Koninkrijksrelaties te
Den Haag

Foto credits:
Isis Boot, 2019

Afbeelding 8:
Het Landmakerskabinet onder constructie bij BZK

Foto credits: Isis Boot, 2019

Afbeelding 9 - 10:
Robert Dijksterhuis, Afdelingshoofd Ruimtelijk Beleid, neemt het Landmakerskabinet in gebruik op locatie bij BZK, bijeenkomst Landmaken met Experimenteel Bestuur, 2019

Foto credits: Robert Huiberts, 2019

“Het is het meanderen, het laten reizen van het beeld in een cultuur van interesse en openheid, die een imaginary, een sterk gedeeld beeld, doet ontstaan. We moeten de ontwikkelingen als het ware optellen en ons afvragen: hoe zou de stad van morgen eruit kunnen zien? We moeten ontwerpen aan nieuw idee van stedelijkheid dat aan de ene kant (...) breekt met het lineaire gebruik van grondstoffen en aan de andere kant betekenis geeft aan wat sociaal inclusieve stedelijkheid kan zijn. Ik zie hier een werkvorm die kennisontwikkeling en stakeholderparticipatie via het ontwerpend onderzoek met elkaar kan verweven. Het is ook een werkvorm die goed om kan gaan met de huidige tijd vol losse verbanden.”

Maarten Hajer
in: *De macht van de verbeelding*,
2017

Doelstelling en relevantie:

LANDMAKEN MET HET LANDMAKERSKABINET

“Pioniers die de wereld willen verbeteren lopen tegen grenzen aan”, zegt Hajer.⁶ Om te kunnen werken aan de uitdagingen die in de toekomst liggen en die om een nieuw of ander perspectief vragen, is dan ook voorstellingsvermogen nodig.

‘De toekomst naar het heden halen’. Dat is natuurlijk ingewikkeld. Op het verleden kan je nog terugkijken, maar de toekomst is principieel onkenbaar. De toekomst kan als zodanig niet worden bestudeerd. Wat we wel kunnen bestuderen is hoe de toekomst verschijnt in het heden. Of, hoe de toekomst soms zelfs sturend werkt voor wat we in het heden doen. Op die manier wordt de toekomst empirisch bestudeerbaar en ontstaat ook uitzicht op nieuwe handelingsperspectieven.⁷

Het Landmakerskabinet richt zich specifiek op het verbeelden en bespreekbaar maken van handelingsperspectieven. Niet door het resultaat van handelingen te laten zien, maar

Doelstelling en relevantie:

het instrument dat dient om de handeling uit te voeren. Niet de verbeelding van het 'wat' dat we in de toekomst wensen, maar het 'hoe' om daar te komen. Daarvoor dienen de gereedschappen die je vast kunt pakken, waarin werkwijzen leesbaar worden en waarmee werkwoorden fysieke vorm krijgen. Gereedschappen die uitnodigen tot actie. Ook als je deze actie nog niet kende of nog niet eerder hebt uitgevoerd. De Landmakersgereedschappen kunnen zodoende helpen om je blik te verruimen, een ander licht op de zaak te werpen of om samen op verkenningstocht te gaan. "Je vergroot het rijk van de denkbare toekomst. (...) Het effect dat we beogen is dat mensen vrijer gaan nadenken over de toekomst", zegt Hajer.⁸

De handelingen en werkwijzen waar de gereedschappen voor dienen komen niet willekeurig uit de lucht vallen, maar zijn gebaseerd op de ervaringen en geleerde lessen van aanjagers van vernieuwing, "die zich gemeenschappelijk hebben gecommitteerd om zich concreet voor een project in te zetten, op uiteenlopende onderwerpen", kortom: de

Landmakers. "Mensen die vanuit hun passie of beroep iets in ons leven ten goede willen veranderen. Op het gebied van mobiliteit, wonen, energie, eten. Die mensen vechten voor een goede zaak en ze komen soms de gekste dingen tegen", omschrijft Michiel van Iersel.⁹ Ervaringen die als voorbeeld kunnen dienen voor anderen, of die aanknopingspunten kunnen bieden om te leren, te inspireren en verder te fantaseren over nieuwe mogelijkheden. Want, wanneer de toekomstbeelden geschetst zijn en je jezelf ambitieuze doelen stelt, wat is er dan nodig om het vol te houden? Wanneer heb je hulpmiddelen nodig? Een duwtje in de rug, een motiverend woord, een opstapje of een juiste ingang bijvoorbeeld. Hoe komen we erachter wat de euvels, drempels en valkuilen zijn op de weg naar verandering? En welke stappen kunnen we makkelijker, kleiner of concreter maken?

"Places of Hope (...) heeft laten zien hoeveel meer je voor elkaar kunt krijgen als je problemen en oplossingen deelt, coalities vormt en over de grenzen van instanties en projecten heen durft te kijken", getuigt minister van Binnenlandse

Doelstelling en relevantie:

Zaken en Koninkrijksrelaties, Kajsa Ollongren.¹⁰ Wat aansluit bij de redenering van Maarten Hajer, want “via gedeelde verbeeldingen kunnen we omgaan met onzekerheid”¹¹, zegt hij. Door het Landmakerskabinet binnen de muren van het ministerie te brengen wordt opnieuw zo’n grens doorbroken, waarbij de gelegenheid wordt gecreëerd om op de ambtelijke werkvloer de Landmakersgereedschappen zelf direct uit te proberen, en te ervaren wat experimenteel Landmaken kan behelzen of doorbreken.

De Landmakersgereedschappen geven daarbij doorkijkjes en handvatten voor het werken aan het Nederland van morgen. Het is een serie van instrumenten die in huidige Landmakerspraktijken onmisbaar zijn gebleken in het bouwen aan het Nederland van de toekomst. Zo stimuleert de Kompasster tot cyclisch kijken en denken. Ze dient als circulaire richtingaangever die onder meer kan worden ingezet als cartografisch instrument voor het uitstippelen van circulaire roadmaps, verbindingen of perspectieven. Met behulp van de Kompasster kunnen zodoende richtingen

gekanteld worden van lineair naar circulair op verschillende (schaal)niveaus in zowel de tijd als in ruimte. Een ander voorbeeld is de Afstemvork: een instrument voor het afstemmen van goede ideeën op hun context. Deze Afstemvork kan worden gebruikt om de juiste toon te zoeken in de duurzame en inclusieve dialoog en draagvlak te toetsen voor toekomstplannen die in de steigers staan. Door het aanslaan van verschillende tonen wordt de voedingsbodem met de Afstemvork afgetast en kan de geschikte plek worden bepaald voor optimale resonantie en zuiverheid van het idee.

Met metaforische zeggingskracht gieten de instrumenten zo abstracte taal in een fysieke vorm. Gesprekken over toekomstdromen en -realiteiten die er nog niet zijn, kunnen hiermee toch met tastbare voorwerpen en fysieke gebaren worden onderstreept. Verschillende achtergronden, ervaringen en vaktalen worden verbonden doordat ze gemeenschappelijke beelden krijgen. Het Landmakerskabinet nodigt uit tot het inzetten van verbeeldingskracht om nieuwe mogelijkheden concreet te maken.

Doelstelling en relevantie:

Op deze manieren helpt het Landsmakerskabinet om op speelse wijze nieuwe handelingswijzen en denkpatronen te scheppen, maar ook om oog te hebben voor de gevoeligheden, kansen en nuances die het onbekende terrein van pioniers zo spannend maken. Afstellen en afstemmen, regelen en ontregelen, projecteren, reflecteren, communiceren en experimenteren. Dansen tussen de schalen. Plaatsbepalen, draagvlak zoeken en creëren. Blik verruimen, focus vinden. In woord, beeld en gebaar geeft het Landsmakerskabinet een aanzet tot de onbeperkte mogelijkheden van verbeelding.

Afbeelding 11:

Op de foto met Landmakersgereedschap bij de NOVI-lancering 2019

Foto credits: Hanna Lára Palsdóttir, 2019

Hoofdstuk 2:

TOEPASSING

EXPERIMENTEREN MAG!

Het Landmakerskabinet kan op verschillende manieren worden gebruikt. Bijvoorbeeld voor het voeren van een verdiepend gesprek, als manier om ergens onderzoekend op in te zoomen, of als creatieve tool om nieuwe ideeën te genereren. De instrumenten kunnen de praktijk van Landmakers metaforisch verbeelden op verschillende niveau's: op het niveau van een probleem of uitdaging, een werkwijze of oplossingsrichting.

Afhankelijk van het aantal deelnemers aan een workshop met het Landmakerskabinet, of andere bijeenkomst of vergadering waar de instrumenten een rol krijgen toebedeeld, kan in een groep of in duo's worden gewerkt. De instrumenten kunnen op diverse manieren worden ingezet. In de hierop volgende paragrafen worden hiervoor enkele concrete suggesties gedaan. Maar experimenteren, associëren en uitproberen staat ten allen tijde vrij aan de gebruiker of workshopbegeleider.

Richtlijnen en invalshoeken:

Globaal kunnen verschillende invalshoeken worden onderscheiden:

Communicatief:

Als hulpmiddel voor het voeren van een gesprek, illustratief bij het uitwisselen van ervaringen en inzichten, onderzoeken van woorden en deze 'laden' met betekenis;

Analytisch:

Voor het in kaart brengen van een situatie, probleem en/of werkwijze, waarbij je aan de hand van de instrumenten verschillende deelvragen scherp kunt stellen met betrekking tot: wat, wie (aan wie, voor wie, met wie), hoe, waar en wanneer, waarom;

Ontwerpend of creërend:

In een brainstorm op zoek naar oplossingen voor vragen of uitdagingen of het (door)ontwikkelen van werkwijzen en handelingsperspectieven;

Reflectief:

Spiegelen en lering trekken uit de eigen situatie, bij wijze van intervisie.

Afbeelding 12: Landmakersgereedschap uitkiezen, NOVI-lancering

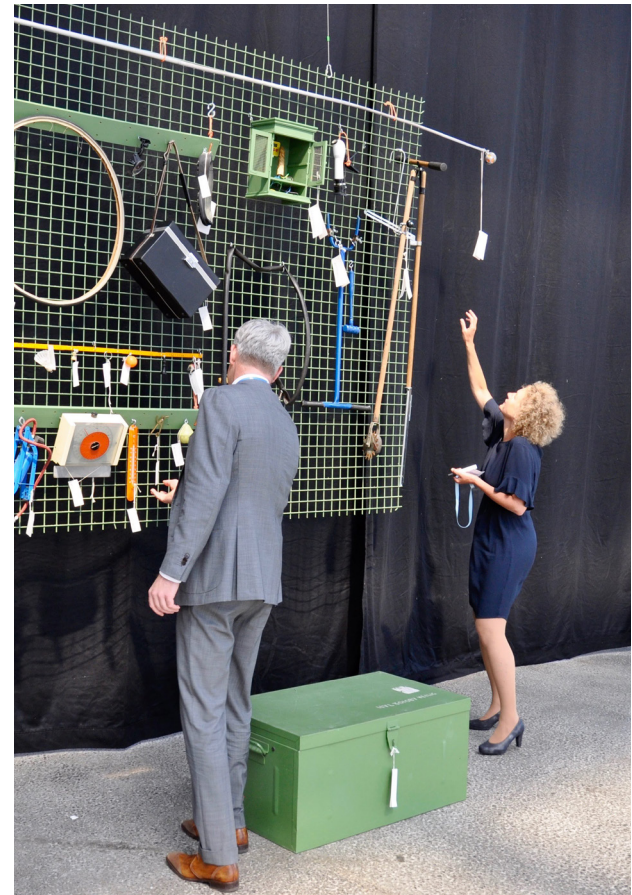

Foto credits: Hanna Lára Palsdóttir, 2019

HANDEN UIT DE MOUWEN

Hoewel de mogelijkheden om het Landmakerskabinet toe te passen onbegrensd zijn, is het fijn om een opstapje aangereikt te krijgen om de instrumenten eigen te maken. Om je op weg te helpen bij het gebruik van het Landmakerskabinet, en deze te integreren in de (dagelijkse) werksfeer, geven wij hier daarom een aantal suggesties voor verschillende werkvormen. De suggesties zijn soms gericht op het gebruik van de wand als geheel, soms op het gebruik van individuele instrumenten.

Al doende kun je zelf ontdekken hoe de instrumenten behulpzaam kunnen zijn en kan het steeds breder worden toegepast. Bijvoorbeeld bij het bespreken van een casus en het zoeken naar verfijning daarbij, het nuanceren van een bepaalde handelingswijze of het benoemen van vormen van ondersteuning aan de hand van een bepaalde set of instrument. Wanneer het vaker wordt gebruikt kunnen werkvormen zich aanpassen of uitkristalliseren om ze beter

Start- en aanknopingspunten:

toe te spitsen. Het kan natuurlijk ook dat er op deze manier nieuwe ideeën voor werkvormen ontstaan. Zie het vooral als een uitnodiging om je eigen - en elkaars - verbeeldingskracht te stimuleren. Want Landmaken is nu eenmaal pionieren, en kan op verschillende, onverwachte manieren. Soms onverwacht succesvol, en soms moet een nieuwe aanpak ontwikkeld, bijgeschaafd of herontdekt worden. Opwarmen, wennen, oefenen of inslijten...

Zeker is dat veranderen in elk geval altijd begint bij de eerste stap. Aan de slag!

Afbeelding 14: Wie de Klimaatlaars past, trekke hem aan (A)

Foto credits: Hanna Lára Palsdóttir, 2019

GEHELE WAND

Ter kennismaking:

Voor gebruik als creatieve invulling van een kennismaking, of bij de start van een nieuw project of proces.

stap 1 Kies een instrument dat je probleem of uitdaging vertegenwoordigt en beschrijf dit in 3 minuten aan je gesprekspartner of aan de groep.

stap 2 Wissel met je gesprekspartner van instrument en bedenk samen in 5 minuten hoe dit instrument de ander kan helpen met zijn of haar uitdaging.

stap 3 Geeft dit een nieuw inzicht op je situatie?

stap 4 Bestudeer opnieuw de wand en bedenk of je na dit gesprek nog steeds dezelfde keuze zou maken.

stap 5 Welk instrument neem je mee om je uitdaging te tackelen voor de toekomst?

stap 6 Optioneel: In een aantal rondes wissel je steeds van gesprekspartner en loop je de stappen opnieuw door. Sluit plenair af met een reflectieronde.

Ter inventarisatie:

Om inzicht of overzicht te scheppen binnen een project of proces.

stap 1 Kies 3 instrumenten van de wand die een proces of project vertegenwoordigen.

stap 2 Orden of deel in op basis van een deelvraag (zie vorige paragraaf). Hoe verhouden de instrumenten zich tot elkaar binnen jouw proces (volgorde, oorzaak-gevolg, rollen, relatie of afhankelijkheid)?

stap 3 Bekijk de opstelling en onderzoek wat er anders aan kan of wat er juist goed aan is. Wat gebeurt er als de volgorde wordt veranderd? Als instrumenten van plek, rol of functie wijzigen binnen het proces of de relatie? Op welke manieren kan het instrument nog meer ingezet worden?

stap 4 Deel je inzicht met je gesprekspartner of in de groep. bedenk hierbij welke conclusies, aanpassingen of inzichten je in de praktijk mee wil nemen - en hoe je dit gaat doen. Hulp vragen of meedenken mag.

Optie Wissel van gesprekspartner en doorloop samen de stappen om deze bij te schaven.

Ceremonieel:

Als symbolische bekrachtiging van ceremoniële momenten, zoals het doorknippen van een lintje of ander te markeren moment, bijeenkomst en/of vergadering.

stap 1 Kies 1 of meerdere instrumenten van de wand die passen bij het ceremoniële moment: een thematisch gerelateerd object (zoals de Klimaatlaars) of een breder toepasbaar instrument zoals het Lichtpuntje, de Koffer van waarde en/of de Stip-op-de-horizon-legger.

stap 2 Bepaal de duiding van het symbool: welke waarde, situatie of doelstelling wordt met de ceremonie of het ritueel geadresseerd?

stap 3 De ceremonie uitvoeren:

- a. Creëer de juiste sfeer of setting.
- b. Spreek het publiek persoonlijk aan en licht de context en aanleiding toe om ze mee te nemen in de situatie.
- c. Licht (indien nodig en gewenst) de waarde en betekenis van het gereedschap als symbool voor dat moment toe.
- d. Voer (symbolisch) de actie of handeling uit met het gereedschap, ter bezegeling.

Kies je hierbij voor:

De Stip-op-de-horizon-legger

Bepaal dan wat de duiding is van de Stip. Wat of welk doel, eindpunt, ankerpunt, mijlpaal of vergezicht representeert de Stip, en op welke horizon (van wie, voor wie, door wie, in welke situatie, en context) wordt deze gelegd?

Handeling: het leggen van de Stip op de bepaalde horizon.

Het Lichtpuntje

Bepaal dan wat je wil belichten of uitlichten? Wat werd er misschien tot nu toe onderbelicht? Of welk lichtpuntje wil je aansteken voor anderen of voor jezelf?

Handeling: het Lichtpuntje aan zetten

De Koffer van waarde

Bepaal dan welke waarde(n) de Koffer representeert? Bijvoorbeeld: welke waarden beoog je te behalen, bewaken of te delen? In welke situatie? Bijvoorbeeld het waardenkader bij vaststelling van bestuurlijke stappen. Of gebruik de koffer voor het ophalen van verwachtingen, wensen, bevindingen voor en/of na bijeenkomsten of vergaderingen.

Handeling: het vullen en/of rondgaan van de Koffer.

Foto credits: Hanna Lára Palsdottir, 2019

UITGELICHTE INSTRUMENTEN

De Afstemvork

De Afstemvork kan worden gebruikt voor het afstemmen van goede ideeën op de veranderlijke context, om daarbij de juiste toon te zoeken in de duurzame en inclusieve dialoog en draagvlak te toetsen voor toekomstplannen die in de steigers staan. Door het aanslaan van verschillende tonen wordt de voedingsbodem met de Afstemvork afgetast en kan de geschikte plek worden bepaald voor optimale resonantie en zuiverheid van het idee.

Werkwijze:

Neem het gereedschap mee naar een bijeenkomst of gebruik deze bij een vergadering.

Handeling: De vertegenwoordiger van de doelgroep of context neemt de Afstemvork bij het handvat vast. De initiatiefnemer of vertegenwoordiger van het voorstel of idee gebruikt de hamer om klank te maken. Deze kan met de fijnstemmers worden bijgesteld. Herhaal en/of rouleer indien van toepassing. Wanneer idee en doelgroep resoneren en in goede harmonie zijn gebracht met elkaar, schudt men elkaar de hand en zet samen de schouders eronder.

De Kompasser

De Kompasser kan worden gebruikt als circulaire richtingaangever, die cyclisch kijken en denken stimuleert. Als een cartografisch instrument voor het uitstippelen van roadmaps naar circulair werken en denken kunnen met behulp van de Kompasser richtingen gekanteld worden van lineair naar circulair op verschillende (schaal) niveau's in zowel de tijd als in ruimte.

Werkwijze:

Als onderzoekende oefening om een bestaande of beoogde cyclus in kaart te brengen:

stap 1 Neem de Kompasser van de wand en teken een cirkel: buiten in de aarde of grasveld, symbolisch, of op een groot vel (bevestig dan met tape een kwast of stift aan het uiteinde).

stap 2 Brainstorm: welke stappen, onderdelen, schakels of stakeholders van de cyclus of roadmap kun je direct intekenen of benoemen? Welke ontbreken nog of staan nog buiten de cirkel? Hoe kunnen verschillende gerelateerde cirkels worden verbonden?

stap 3 Is het proces dat je onderzoekt nog niet circulair? Start dan eerst vanuit een lineaire roadmap en probeer deze (in stappen of onderdelen) vervolgens op de cirkel over te zetten.

stap 4 Inventariseer met elkaar:

- Leveren deze stappen nieuwe ideeën en inzichten op bij jezelf en in de groep? Welke?
- Kun je gaten of blinde vlekken op de 'kaart' benoemen? En kunnen deze ingevuld worden met nieuwe stappen, onderdelen of processen?
- Zijn er overbodige onderdelen, of obstakels voor het circulaire proces? Kunnen deze worden geëlimineerd, opgelost of herontworpen?

stap 5 Neem plaats op een plek op, binnen of buiten de cirkel en verplaats je in dit perspectief. Deel in 1 minuut welke nieuwe gedachten (associatief) in je opkomen.

stap 6 Probeer de laatste inzichten op de kaart te zetten en maak samen een selectie of nieuwe versie van de cirkel met geleerde lessen.

.....

De Doe-het-lekker-zelf-kist

De kist vol inspiratie voor de ware pionier! Geïnspireerd geraakt door de aanblik van de gereedschapswand? Nog een stapje verder gaan? Of mis je nog een Landmakersinstrument in het kabinet? Bouw, teken of ontwerp het zelf met behulp van de materialen uit de kist, of extra meegebrachte onderdelen - en illustreer zo aan je collega's wat jouw ultieme werkwijze is, nodig heeft of hoe deze er uit zou kunnen gaan zien.

Werkwijze:

- stap 1* Open de kist en neem tijd om de voorwerpen die erin liggen aandachtig te bekijken. Kies de voorwerpen welke je aandacht vangen en neem deze uit de kist.
- stap 2* Deel met elkaar welke associatie je hebt bij het voorwerp, hoe het behulpzaam kan zijn of hoe de voorwerpen tezamen een nieuw instrument kunnen vormen.
- stap 3* Beschrijf, teken, monteer of illustreer op andere wijze je nieuwe of aangepaste instrument.
- stap 4* Geef het een titel en omschrijf de werkwijze van je Landmakersgereedschap. En vul hiernaast in:

Toelichting:

.....
.....
.....
.....

- a.*
- b.*
- c.*
- d.*
- e.*

Foto credits: Hanna Lára Palsdottir, 2019

De Oneindige Schetsfase

Een iteratief proces is nooit af, is in potlood geschreven en reageert op onverwachte situaties, (re)acties van anderen en plotselinge ingevingen door ze tot een voordeel (of onderdeel) te maken en er van te leren. Zo blijft het organisch, adaptief, spontaan en actueel, zonder daarbij het grotere verband kwijt te raken.

Werkwijze:

Voor een oefening in adaptatie en improvisatie:

stap 1 Rol de schetsrol een klein stukje uit.

stap 2 Begin met het maken van een associatieve tekening waarin je een uitdaging of probleem binnen een bepaald project of proces verbeeldt.

stap 3 Rol aan de andere kant je tekening weer op en schuif zo door naar een leeg deel van de rol. Laat enkele uiteinden van je tekening in het zicht, als startpunt voor de volgende. Geef door en maak elkaars tekening af.

stap 4 Welke (nieuwe) verhaallijn ontstaat er nu? Deel met elkaar de inzichten of gedachten die op basis van de tekeningen bij je opkomen. Leidt dit tot andere stappen dan tot nu toe zijn gezet?

De Set voor Meting

Meten is weten. Maar weet je wat je meet?

Werkwijze:

Een onderzoekende oefening waarbij je kijkt of je met de meetinstrumenten uit de set van meting tot andere manieren van meten en waarderen van wat je onderzoekt kunt komen. Ben je bewust van de beperkingen van het hoe en het wat dat we meten? Welke waarden zijn (ook) belangrijk om te monitoren? Zijn deze objectief te meten of zijn ze subjectief of relatief? Hoe maak je andere en/of nieuwe aspecten meetbaar?

stap 1 Kies 1 of meer meetinstrumenten.

stap 2 Welke waarde of aspect uit je onderzoek, project of proces zou je hiermee (beter) kunnen meten? Op welke schaal?

stap 3 Probeer een inschatting te maken van de score als je deze waarden nu zou meten. Wat is je streefwaarde?

stap 4 Deel met je gesprekspartner of in de groep in 2 minuten op welke ideeën je komt door deze oefening te doen.

De Hoge Lat

Voor het inventariseren en prioriteren van doelen. Wat is het hoogste doel? Welke doelstellingen of ambities zijn er en hoe verhouden deze zich tot elkaar?

Werkwijze:

Een oefening in het stellen van prioriteiten en het afwegen van doelen ten opzichte van elkaar. De uitkomst van deze oefening kan de basis vormen voor een waardekader en/of toetsingskader.

stap 1 Bekijk welke thema's of doelstellingen belangrijk zijn en die je aan de lat wil hangen om een project of proces te representeren of af te bakenen. De aanwezige hulpstukjes behorend bij de Hoge Lat kunnen hierbij aangevuld of herbenoemd worden.

stap 2 Welke volgorde in tijd, ambitie of status quo breng jij aan? Wat is belangrijker?

stap 3 Benoem vervolgens op welke hoogte je de (totale) lat wil leggen. Wat is haalbaar?

stap 4 Deel met elkaar: Welke inzichten of associaties met betrekking tot hogere of onderliggende doelen komen boven? Wat blijft, wat wijkt?

Set van Verlichting

De Set van Verlichting kan bij uitstek gebruikt worden als vorm voor intervisie, persoonlijk gesprek en/of teambuilding.

Werkwijze:

- stap 1* Ga samen in een kring zitten. Kies voor een instrument uit de Set van Verlichting om het licht te schijnen op een wisselend perspectief, de blinde vlek, de zere plek. Welke vorm van licht past het best bij het thema of de vraag?
- stap 2* Maak de ruimte donker en geef het licht aan elkaar door. Degene die de verlichting in handen houdt, deelt in 2 minuten over een uitdaging waar licht op geschieden mag worden.
- stap 3* Aanwezigen luisteren aandachtig zonder advies te geven, dit is een oefening in delen en luisteren. Na het delen geef je de 'spotlight' door.
- stap 4* Tot slot wordt het licht in het midden van de kring gelegd. Wie nog wil reageren loopt naar het midden en spreekt vanaf hier de kring toe.
- Optie:* Hulp instrumenten kunnen zijn: 'Tikkende Tijdgeest' (wat is mijn zorg of uitdaging?) en 'Ademverlenger' (hoe houd ik het vol?)

Foto credits: Hanna Lára Palsdottir, 2019

Afbeelding 17 t/m 19:
Poseren met Landmakersgereedschappen bij de NOVI-lancering 2019

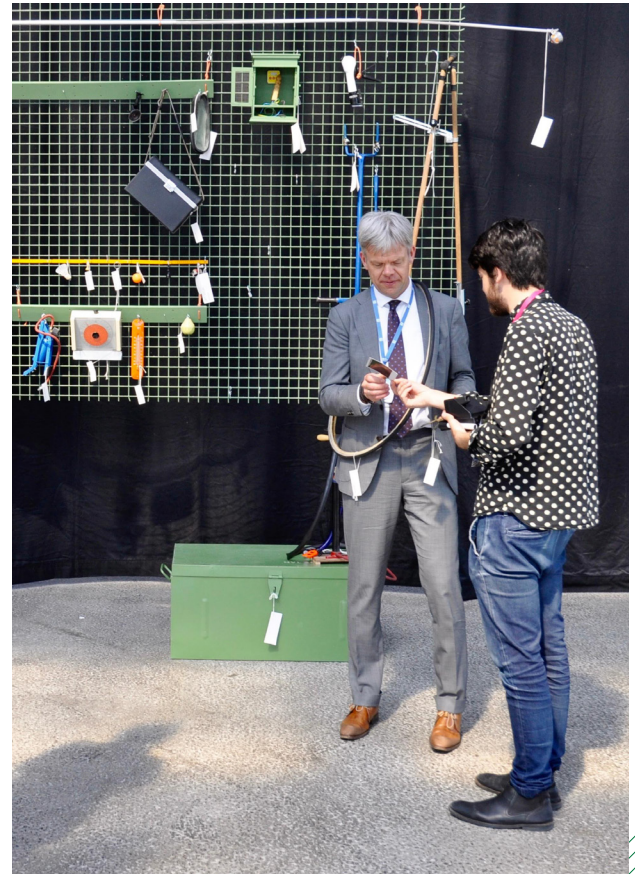

Foto credits: Hanna Lára Palsdóttir, 2019

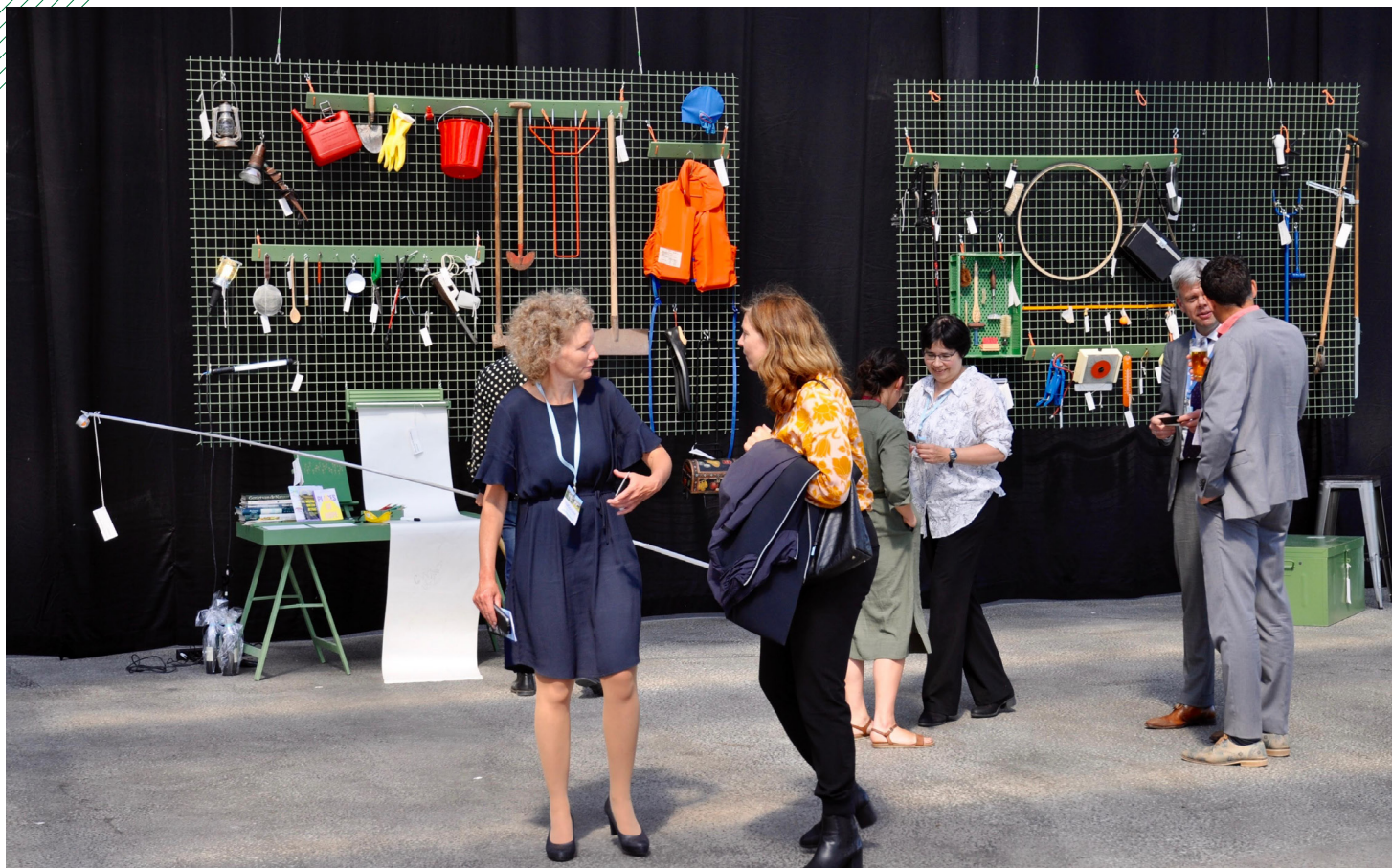

Foto credits: Hanna Lára Palsdóttir, 2019

Hoofdstuk 3:

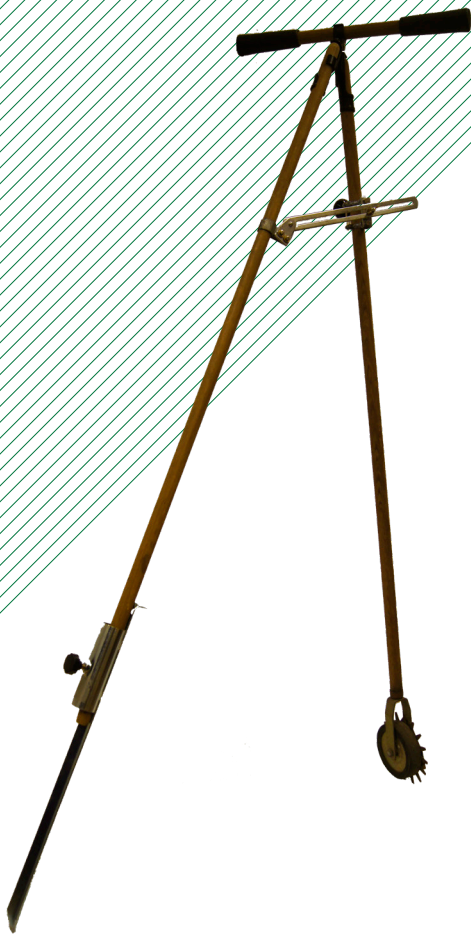
INSTRUMENTEN

Instrumentenbank:

INDIVIDUELE GEREEDSCHAPPEN

De instrumentenbank biedt een overzicht van de instrumenten met titel, toelichting met betrekking tot context, oorsprong, achtergrond en/of gebruiksmogelijkheden en naamgeving van eventuele specifieke onderdelen.

Individuele instrumenten staan op zichzelf maar kunnen altijd in relatie worden gebracht tot andere gereedschappen aan de wand - of in combinatie worden gebruikt.

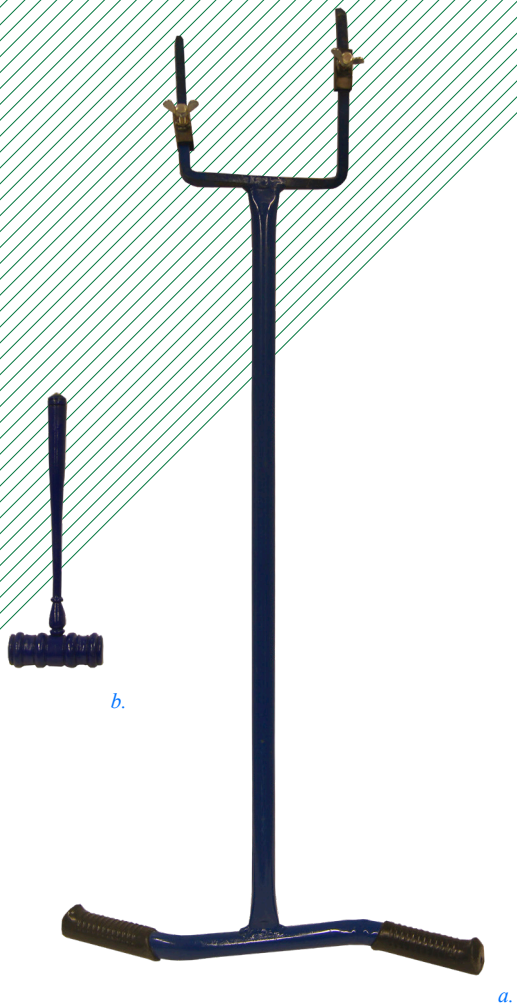

Titel:

KOMPASSER

Toelichting:

De Kompasser helpt landmakers om nieuwe én bestaande kringlopen in kaart te brengen. Zo leren we cyclisch te kijken en te denken. Als rechtlijnige gedachtengangen niet meer werken kan de Kompasser worden gebruikt voor het uitstippelen van nieuwe routes. Met de Kompasser maak je het cirkeltje weer rond.

Titel:

AFSTEMVORK

Toelichting:

Een instrument voor het afstemmen op de omgeving en het zoeken van de juiste toon. Toets je zuiverheid en resonantie, en vind optimaal draagvlak.

Onderdelen:

- a.* Afstemvork
- b.* Stemhamertje

a.

b.

Titel:

NAT PAK

Toelichting:

Als door klimaatverandering het Nederlandse landschap nog natter wordt, evolueert ook de Nederlandse klederdracht. Dit natte pak is klimaatadaptief en nog steeds uniek en kenmerkend voor de lage landen.

Onderdelen:

- a.* Kopstuk
- b.* Inborst
- c.* Nat voetje

Titel:

ADEMVERLENGER

Toelichting:

Geeft net dat beetje extra voor de lange adem!

Titel:

KLIMAATLAARS

Toelichting:

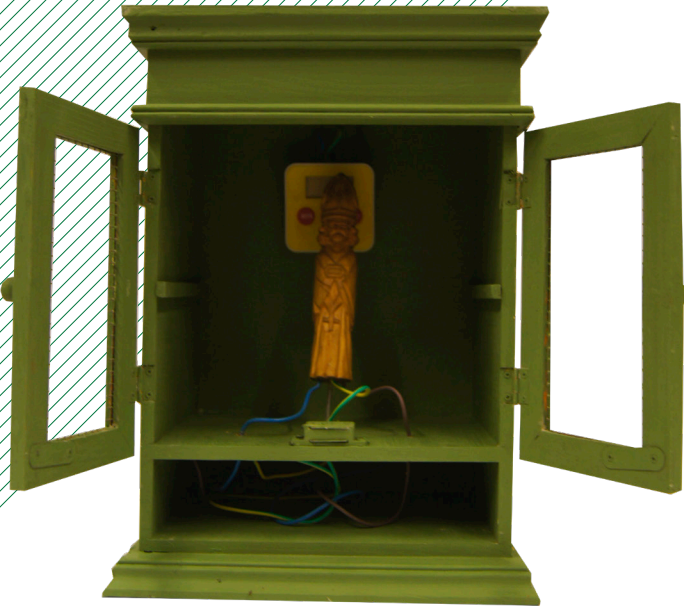
Het baggeren voorbij. Voor de volgende stap zul je deze laars nodig hebben.

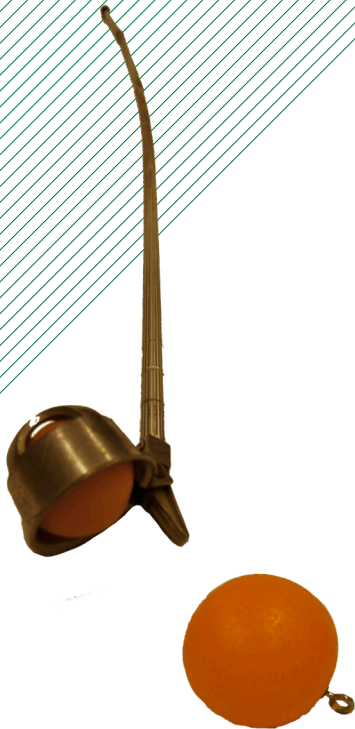
Titel:

TIKKENDE TIJDGEEST

Toelichting:

Nu of nooit!

Titel:

STIP-OP-DE- HORIZON-LEGGER

Toelichting:

Creëer een ver-reikend toekomstperspectief. Op welk punt in de verte leg jij je focus?

Titel:

DOE-HET-LEKKER- ZELF-KIST

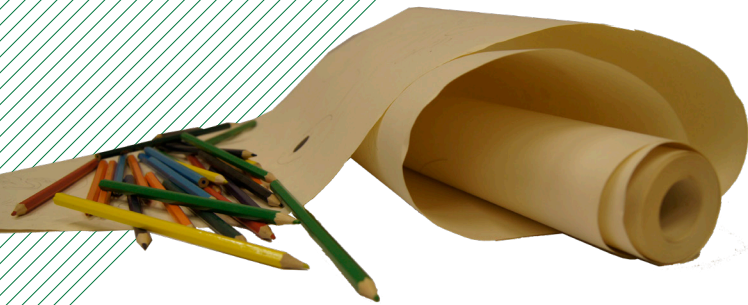

Toelichting:

Ook een goed idee? Gewoon zin om zelf aan de slag te gaan? Stel je eigen landmakersgereedschap samen met spullen uit deze kist.

Titel:

ONEINDIGE SCHETSFASE

Toelichting:

Landmaken is een proces van oneindig schetsen. De toekomst zit vol verrassingen!

Titel:

KENNIS EN KUNDE

Toelichting:

Omdat je het wiel niet opnieuw uit hoeft te vinden.

Titel:

KOFFER VAN WAARDE

Toelichting:

Doe goede zaken en oogst meervoudige waarden op weg naar transitie.

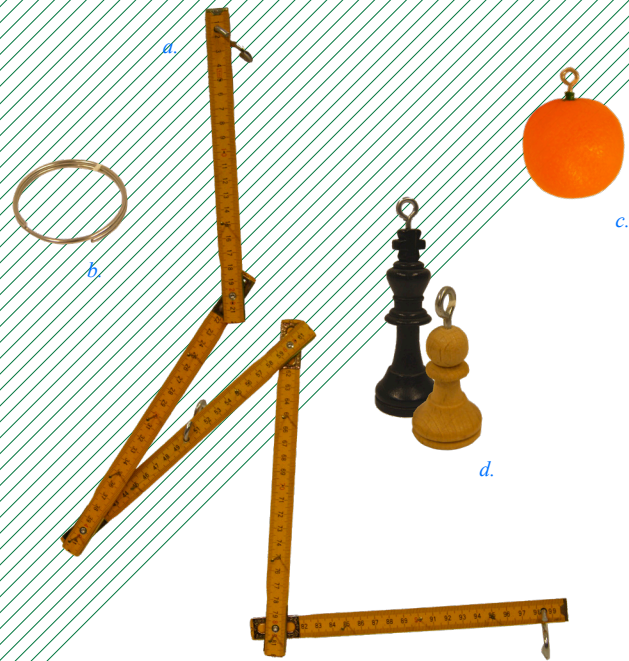
Titel:

VERBEEELD- PROJECTOR

Toelichting:

Om sprekende beelden op de toekomst te projecteren:
een instrument voor inspiratie. Zie jij wat ik zie?

a.

b.

c.

d.

e.

f.

Titel:

HOGE LAT

Toelichting:

Wat is jouw hoogste doel?

Onderdelen:

- a. Hoge lat
- b. Nul op de meter
- c. Stip op de horizon
- d. Iedereen telt mee
- e. Hoogvlieger
- f. Biodiversiteit

SETS

De instrumentenbank biedt een overzicht van de instrumenten met titel, toelichting met betrekking tot context, oorsprong, achtergrond en/of gebruiksmogelijkheden en naamgeving van eventuele specifieke onderdelen.

Sets omvatten een reeks van instrumenten die met elkaar in relatie worden gebracht en samen een verhaal vertellen. De verschillende instrumenten binnen een set geven een opsomming van verschillende variaties, nuances of alternatieven binnen een categorie.

Sets kunnen apart of in combinatie met andere sets of gereedschappen aan de wand worden gebruikt.

a.

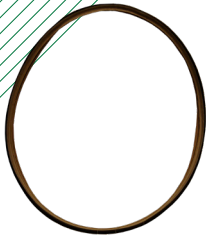
b.

c.

d.

e.

f.

g.

h.

Titel:

SET VOOR ONDERSTEUNING

Toelichting:

Voor extra ondersteuning omdat Landmaken hard werken is.

Onderdelen:

- a. Veerkracht
- b. Stok-achter-de-deur
- c. Steuntje in de rug
- d. Dorstlesser
- e. Vliegwiél
- f. Bezem erdoor
- g. Schatkist
- h. Instapklaar model

Titel:

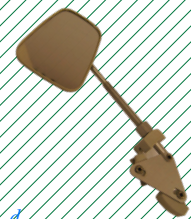
SET VOOR WRIJVING

Toelichting:

Krabben, kietelen, prikkelen: zonder wrijving geen glans.

Titel:

SET VOOR HANDELING

Toelichting:

Het proces van landmaken kent verschillende stappen en werkwijzen. Deze startersset voorziet in diverse instrumenten bij veelvoorkomende handelingen.

Onderdelen:

<i>a.</i> Doorzagen	<i>i.</i> Oproeren
<i>b.</i> Filteren	<i>j.</i> Aanhaken
<i>c.</i> Opscheppen	<i>k.</i> Plat slaan
<i>d.</i> Spiegelen	
<i>e.</i> Voeden	
<i>f.</i> Opzweepen	
<i>g.</i> Doorhakken	
<i>h.</i> Delen	

Titel:

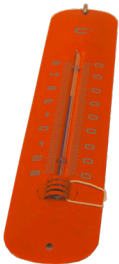
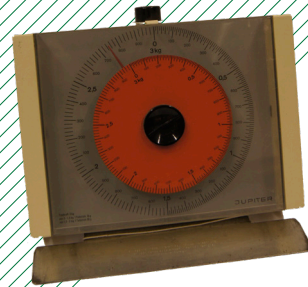
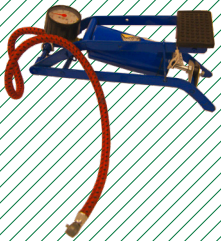
SET VOOR METING

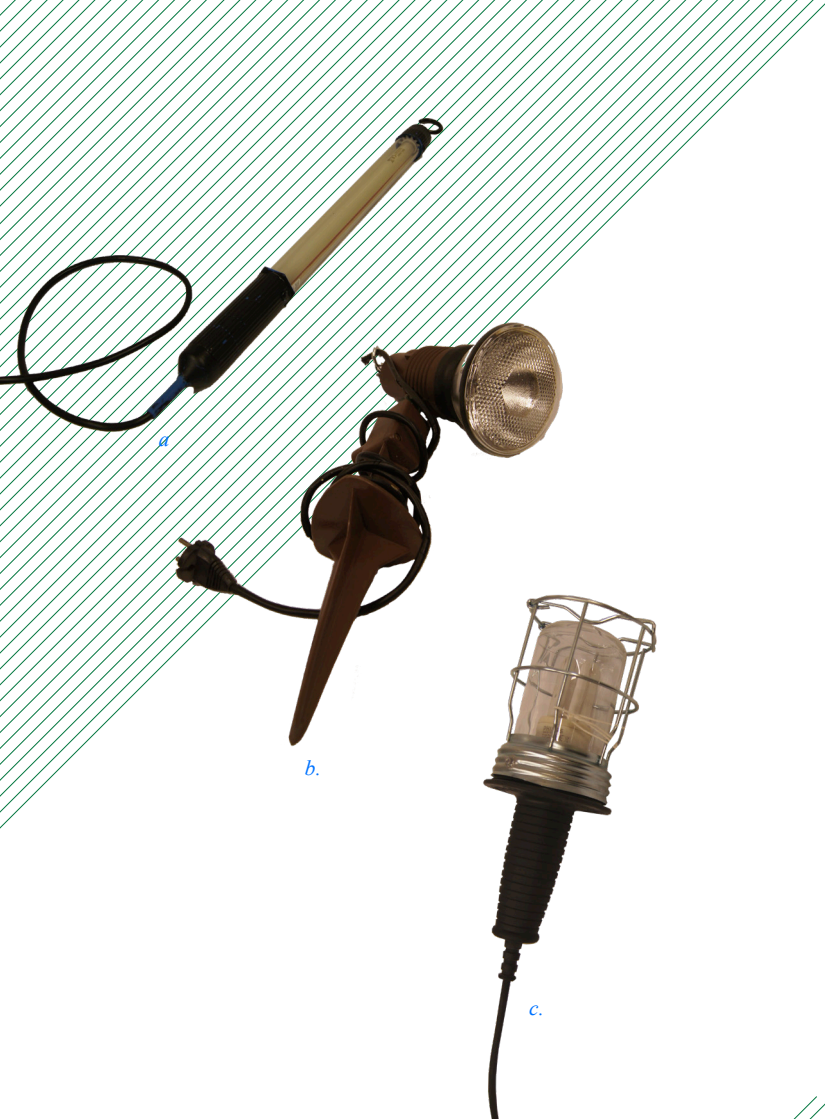
Toelichting:

Weet wat je meet!

Onderdelen:

- a.* Meter van druk
- b.* Meter van gewicht
- c.* Meter van rijpheid
- d.* Spagaatmeter
- e.* Graadmeter

Titel:

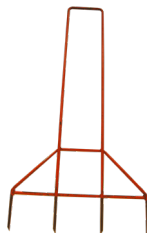
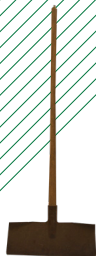
SET VAN VERLICHTING

Toelichting:

Werp eens een ander licht op de zaak. Soms komt verlichting uit verrassende hoek.

Onderdelen:

- a.* Dwarsligger
- b.* Dichtbij de grond
- c.* Lichtpuntje

Titel:

SET VAN GROF GESCHUT

Toelichting:

Niet lullen maar poetsen.

Foto credits: Hanna Lára Palsdóttir, 2019

Noten:

- 1 Citaat uit: Bakker, M. (2018, 20 februari). *Places of Hope: 'Zin in de toekomst' Verbeelding in de strijd om verandering*. Geraadpleegd van <https://www.bnsp.nl/places-of-hope-zin-in-de-toekomst-verbeelding-in-de-strijd-om-verandering/>
- 2 Op bezoek in de werkplaats van de toekomst. *Places of Hope - Het Noorden verkent de toekomst*. (z.d.) Den Haag: Xerox OBT
- 3 Ollongren, K. (z.d.) Voorwoord. *Places of Hope - Het Noorden verkent de toekomst*. Den Haag: Xerox OBT
- 4 Het Nederland van morgen. *Places of Hope - Het Noorden verkent de toekomst*. (z.d.) Den Haag: Xerox OBT
- 5 Citaat uit: Bakker, M. (2018, 20 februari). *Places of Hope: 'Zin in de toekomst' Verbeelding in de strijd om verandering*. Geraadpleegd van <https://www.bnsp.nl/places-of-hope-zin-in-de-toekomst-verbeelding-in-de-strijd-om-verandering/>
- 6 Citaat uit: Bakker, M. (2018, 20 februari). *Places of Hope: 'Zin in de toekomst' Verbeelding in de strijd om verandering*. Geraadpleegd van <https://www.bnsp.nl/places-of-hope-zin-in-de-toekomst-verbeelding-in-de-strijd-om-verandering/>

- 7 Hajer, M. (2017) *De macht van de verbeelding*. Utrecht: Universiteit Utrecht
- 8 Hajer, M. & van Iersel, M. (z.d.) De macht van verbeelding. *Places of Hope - Het Noorden verkent de toekomst*. Den Haag: Xerox OBT
- 9 Citaat uit: Bakker, M. (2018, 20 februari). *Places of Hope: 'Zin in de toekomst' Verbeelding in de strijd om verandering*. Geraadpleegd van <https://www.bnsp.nl/places-of-hope-zin-in-de-toekomst-verbeelding-in-de-strijd-om-verandering/>
- 10 Ollongren, K. (z.d.) Voorwoord. *Places of Hope - Het Noorden verkent de toekomst*. Den Haag: Xerox OBT
- 11 Hajer, M. (2017) *De macht van de verbeelding*. Utrecht: Universiteit Utrecht

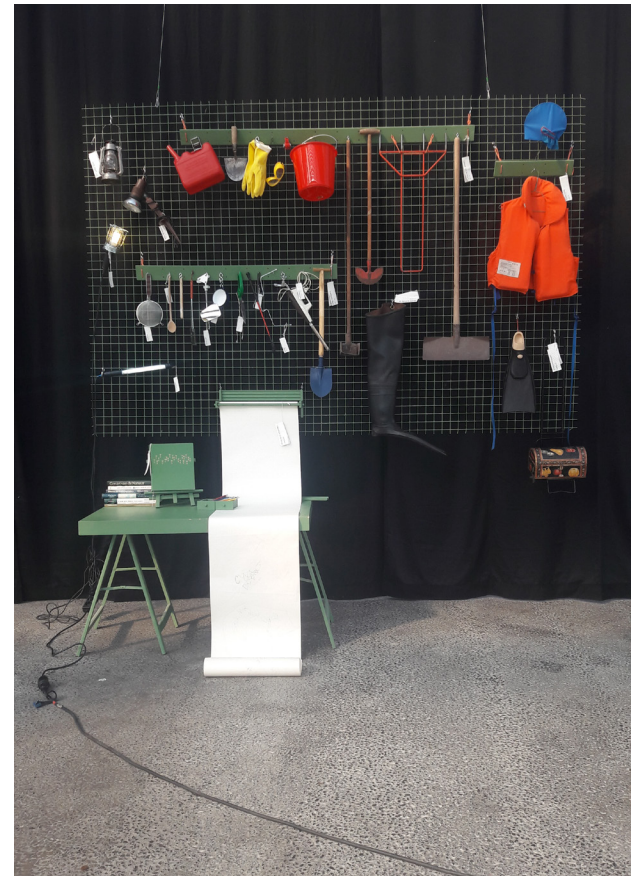

Foto credits: Isis Boot, 2019

Colofon

Handleiding Landmakerskabinet | een toelichting op
Concept | Toepassing | Instrumenten
ten behoeve van inzet van het Landmakerskabinet
2020

Concept, tekst en vormgeving:

Isis Boot en Anne van Strien
www.isisboot.nl | www.annevanstrien.nl

In opdracht van:

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

